ЕВРОПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ - РМ

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМСКИ НАУКИ
СКОПЈЕ

Ристе Темјановски

ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА

Скопје, 2010 година

<u>ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА</u>

Издавач
ЕВРОПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ - РМ

За издавачот
Проф.д-р Бојо Андрески

Рецензенти
Проф. д-р Зоран Ивановски
Проф. д-р Панче Јовановски

Лектура и редактура:
Проф. д-р Живко Андревски

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и иниверзитетска библиотека
"Св.Климент Охридски", Скопје

330.342.14-027.12(497.7)(075.8)
338.22(497.7)(075.8)

ТЕМЈАНОВСКИ Ристе

ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА/ Темјановски Ристе . - 2. изд. - Скопје: Европски универзитет, 2010. - 355 стр.: граф. прикази ; 24 см
Фусноти кон текстот. - Библиографија стр. 351-355.

ISBN ___________________

а) Економика - Македонија - Високошколски учебници

COBISS.MK-ID

СОДРЖИНА НА ПРЕДМЕТОТ

ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА

ПРВ ДЕЛ

ВОВЕД ВО ПРИМЕНЕТАТА ЕКОНОМИЈА КАКО НАУКА **11**

I. ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА КАКО НАУКА **13**

1. Економската наука како економска реалност 13
2. Економија - економика терминолошки разлики 15
3. Местото на применетата економија во системот на економски науки 17
    3.1. Применетата економија како макроекономска, микроекономска и деловна економска наука 20
    3.2. Односот на чистата економија и применетата економија 24
    3.3. Позитивна, нормативна, теоретска и применета економска анализа 28
4. Предмет на применетата економија 30

II. МЕТОДИТЕ НА ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА **33**

1. Методолошки пристап за анализирање одделни појави во применетата економија 33
    1. *Дијалектички метод* 35
    2. *Историско-генетскиот метод* 35
    3. *Математичко-статистички метод* 36
    4. *Аналитичко-синтетички метод* 37
    5. *Метод на компарација* 37
    6. *Спектарен метод* 38
    7. *Метод на прогнозирање* 38
2. Квантификација, операционализација и меѓузависност на методите и методологијата во применетата економија 43
    1. *Мерење со помош на индикатори* 43
    2. *Користењето на општествениот производ во меѓународните споредби* 44
    3. *Користењето на националаната класификација на дејности* 44
    4. *Изборот на земјата и временскиот период* 49

ВТОР ДЕЛ

ЕКОНОМСКИ СИСТЕМИ И ЕКОНОМСКИ ПОЛИТИКИ **51**

III. ЕКОНОМСКИ СИСТЕМИ **53**

1. Потреба од изучувањето на економските системи 55
2. Поимно определување и дефинирање на економски систем 58
3. Компоненти на економските системи 67
4. Карактеристики на економските системи 71
5. Интеракција меѓу елементите во економските системи 78
6. Класификација (типологија) на економските системи 82
   6.1. Критериуми за класификација на економските системи 82
   6.2 Типови на современи економски системи 87

IV. ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА **92**
1. Поим и значење на терминот економска политика 92
2. Видови економска политика 94
3. Задачи и цели на економската политика 96
4. Мерки и инструменти на економската политика 99
5. Интеракција меѓу економијата и политиката 102

V: ТЕОРИИ И СФАЌАЊА ЗА ЕКОНОМСКИТЕ СИСТЕМИ И ПОЛИТИКИ **107**
1. Поважни историски правци и сфаќања кои влијаеле врз моделирањето на економските системи 107
   1.1. Меркантилистичко сфаќање 107
   1.2. Либералистичка концепција на граѓанската политичка економија 110
   1.3. Популаризација и ширење на Кејнзовото економско учење 116
   1.4. Ширење на монетаризмот и критика на Кејнзовото учење 120
   1.5. Други школи и правци во економската наука 127

VI. МОДЕЛИ ЗА УСПЕШНОСТ НА ЕКОНОМСКИТЕ СИСТЕМИ **137**
1. Критериуми за успешност на економските системи 139
2. Животниот стандард и квалитетот на животот како модел на успешност на економските системи 142

ТРЕТ ДЕЛ
ЕКОНОМСКИОТ СИСТЕМ И ЕКОНОМСКАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **147**

VII. РАЗВОЈНИ ФАЗИ НА ЕКОНОМСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **149**
1. Стопанството во Македонија во периодот од крајот на XIX век до Првата светска војна 150
2. Стопанството во Македонија помеѓу двете светски војни 155
3. Стопанството во Македонија во рамките на СФРЈ 157
3.1. Реформите и донесувањето на Законот за здружениот труд 163
4. Период на економска криза на крајот од 80-тите и почетокот од 90-тите години од XX век 165
5. Погодности и проблеми на македонското стопанство во рамките на СФРЈ 170

VIII. ЕКОНОМСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО **173**
1. Економскиот развој на Република Македонија од осамостојувањето до денес 173
2. Придружни проблеми во градењето на економски систем на Република Македонија 177

IX. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПАЗАРОТ, ЦЕНИТЕ И ПЛАТИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **193**
1. Пазарот како елемент на современиот пазарен економски систем 193
1.1. Проблеми во функционирањето на одделни видови пазари 196

1.2. Проблеми со функционирањето на финансиските пазари 197
1.3. Проблеми во функционирањето на пазарот на работна сила и пазарот на знаење, технологија и иновација 200
2. Инструменти на политиката на цени и плати 201
3. Правните прописи, колективните договори како инструменти на економската политика 204
3.1. Правните прописи 204
3.2. Колективните договори како мерка и инструмент на економската политика. 206
4. Мерки и инструменти за надминување на слабостите во економски систем на Република Македонија 206

X. ФИСКАЛЕН СИСТЕМ И ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА 210
1. Карактеристики на фискалниот систем и фискалната политика 210
2.Инструменти на фискалната политика 211
3. Цели на фискалната политика 213
4. Даноци 214
4.1. Директни даноци 216
4.1.1. Данок на добивка 216
4.1.1. Персонален данок на доход 217
4.2. Индиректни даноци 219
4.2.1. Данокот на додадена вредност 219
4.2.2. Акцизи 221
4.2.2. Царини 222
4.3. Данок на имот 223
4.3.1. Данок на имот 223
4.3.2. Данок на наследство и подарок 224
4.3.3. Данок на промет на недвижности и права 224
5. Буџет и буџетско работење 226
5.1.Правна и институционална рамка на Буџетот 226
5.2.Буџетска политика на Република Македонија 228
6. Трезор и трезорско работење 229
7. Значењето на фискалната политика во економскиот развој на Република Македонија 231

XI. МОНЕТАРЕН СИСТЕМ И МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА **233**
1. Карактеристики на монетарниот систем и монетарната политика 233
2. Цели на монетарната политика 234
3. Мерки и инструменти на монетарната политика и регулирањето и управувањето со паричната маса 238

XII. НАДВОРЕШНОТРГОВСКИ СИСТЕМ И НАДВОРЕШНОТРГОВСКА ПОЛИТИКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **249**
1. Надворешнотрговскиот систем и надворешнотрговска политика 250
2. Девизен систем и девизна политика 252
2.1. Девизниот систем 252
2.2. Девизната политика 254
3. Девизи, ефективни странски пари и други инструменти за плаќање 255
3.1. Девизен курс и видови девизни курсеви 257
3.2. Девизен пазар 260
3.3 Девизен режим и ниво на девизни резерви 261
4. Царински систем 264
4.1. Царински инструменти 265
4.1.2. Ефекти од царините 268
5. Нецарински инструменти 271
5.1. Девизни ограничувања 271
5.2. Увозни и извозни такси 274
5.3. Забрани за увоз и извоз 274
5.4. Контингентите како нецарински инструмент 275
6. Сегашни состојби со надворешно-трговската размена на Република Македонија 276
7. Мерки во надворешнотрговската политика за јакнење на економскиот потенцијал на земјата 283
7.1. Субвенциите како мерки за зголемување на конкурентноста на домашните производи 285
8. Македонија и СТО 288

XIII. ИНВЕСТИЦИИ И ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА **291**
1. Поим и значење на инвестициите 291
1.1. Видови инвестиции 293
1.2. Инвестициите како генератор на развој 297
1.3. Мерки за зголемување на инвестициите 299

XIV. ПЛАНСКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДОЛГОРОЧЕН ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **305**
1. Просторен план и просторно планирање 305
2. Основни цели и претпоставки на просторното планирање 309
3. Социо-економски основи на планот 313
4. Плански определби на идниот економски развој 315
5. Просторно плански развојни траектории во Европа 319
6. Политика на урамнотежен просторен плански развој на Европа 321

XV. ГЛОБАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **327**
1. Глобалните процеси во светската економија и импликациите врз Европа 330
2. Современи регионални интеграции со посебен осврт на транзиционите економии 330
3. Иницијативи на Република Македонија за интеграционите процеси во ЕУ 339
4. Влијанието на глобалните текови врз економскиот развој на Република Македонија 344

ЛИТЕРАТУРА **351**

ПРЕДГОВОР

Трудот **ПРИМЕНЕТА ЕКОНОМИЈА** е во согласност со наставната програма што се изучува на *Факултетот за економски науки при Европскиот универзитет - Република Македонија - Скопје.*

Главна цел на книгата е да даде основа за разбирање и совладување на теоретските и практичните познавања од областа на стопанството на Република Македонија, да ги оспособи студентите за спознавање, разликување и критичка анализа на промените на економските системи и нивната функционална поставеност и динамичност во остварувањето на економскиот развој. Во содржината се опфатени определени теоретски и методолошки знаења и искуства кои се неопходни за согледување на основните карактеристики во развојот на нашиот економскиот систем.

Книгата е поделена во три дела: *Вовед во Применетата економија како наука*, *Економски системи и економски политики*, *Економскиот систем и економската политика на Република Македонија.* Имајќи ги предвид поврзаноста на овие три дела, нивната меѓусебна меѓузависност и условеност, тие заедно ја чинат применетата економија како наука и реалност.

Концепцијата на книгата е современо базирана, со соодветна поврзаност на теоријата и практиката на основната проблематика на економските системи и политика кај нас и во светот, со цел на што поедноставен начин и низ практични примери, студентите да можат без тешкотии да ја совладаат оваа материја. Во книгата се разработени историскиот развој, карактеристиките, состојбите и проблемите во одделни сектори на економијата на Република Македонија, механизмите во нивното функционирање, начините како одредени земји ги решаваат универзалните економски проблеми итн. Со овој труд се настојува да се истакне и потребата за објективна научна анализа на нашата економија, оценката на вистинските можности за модернизацијата и вклучување во светските глобални економски текови.

Сепак, најзначајно место во анализата е отстапено на новите промени и содржини на економскиот развој во национални рамки. Нашиот систем и метод на модернизација на економијата мора да се темели на реалните основи на односите "делови" и "целина" во согласност со научните сознанија, со што се овозможува одржување на

виталноста на современата економска наука во решавањето на најразлични економски проблеми.

Во изготвувањето учебникот Применета економија, е консултирана широка литература, од најразлични области: економска историја, (каде што се третираат проблемите на стопанството на Република Македонија во одредени историско-временски констелации), макроекономијата, микроекономијата (економиката на индустријата, економика на претпријатијата, економика на внатрешниот и надворешниот промет, економика на сообраќајот, економика на аграрот и др.), економика на одделни регионалните економски збиднувања и трансформации, глобалните и политичко-економски влијанија, анализи итн. со единствена цел изворно и компетентно презентирање на материјата.

Чувствувам неизмерна потреба да изразам искрена благодарност на стручната помош и искрените совети на рецензентите проф.д-р Зоран Ивановски и проф.д-р Панче Јовановски кои помогнаа во дефинирањето на стручните термини и со чија помош овој труд го доби овој финален облик.

Благодарност упатувам и кон Деканот на Факултетот за политички науки проф.д-р Живко Андревски, кој несебично одвои доволно време и енергија, и со максимално внимание и трпение да го прочита, лекторира и корегира овој труд.

Најпосле сакам во овој труд да ја истакнам значајната стимулаторска улога на Европскиот универзитет - РМ во доменот на научните истражувања како и неговата професионална подготвеност напишаните трудови да ги направи достапни во јавноста. Ваквите трудови според наше мислење претставуваат неисцрпно благо врз кое може да се базира научното и стручно творештво на помладите генерации.

Скопје, август 2010 *Авторот*